

Halász Péter

NYERGESTETŐ – EGY RÉGI-ÚJ
NEMZETI EMLÉKHELY TANULSÁGAI

– Balázs Lajos: *Nyergestető*.

*A lelkiismeret ágkeresztes-kopjafás temetője*¹ –

Balázs Lajos, a csíkszeredai Sapientia EMTE docense, néprajzkutató legújabb könyvével olyan témához nyúlt, ami a történelmi szemléletű etnográfia, szociográfia és história határterületén található, s így együtt, módszertanait összegyúrva, alkalmas a szerző által felvállalt téma megragadására. A szabadságharc egyik legutolsó csatájaként számon tartott, Nyergestetőhöz köthető ütközet nem volt a magyar történelemben valami sorsdöntő csata, nem is hadászati jelentősége miatt érdemes rá, hogy megőrizze a nemzeti emlékezet, hanem az eseményhez fűződő, azóta eltelt bő másfél évszázad során kivirágzott, főként színhagyománnyal terjedő, újabb és újabb rétegekkel gazdagodó szellemtörténeti háttér, aminek úgyszólván minden jelensége egy népcsoportunk, a székelység, majd egyre inkább a XX. században többször is szétszakított magyarság öntudatának, összetartásának erősödését szolgálta.

Nyergestető a Keleti-Kárpátok nyugat felé tekintő oldalán, egy 878 méter magas hágó a jelenlegi Hargita megyében, átjáró a Háromszéki és a Csíki-medence között. 1849. augusztus 1-én – alig két héttel Világos előtt – Gál Sándor tábornok a Moldvából beözönlő orosz csapatok ellenében Tuzson János alezredesre bízta a szoros védelmét. A túlerővel szembeszálló pár száz székely nagy része odaveszett az öldöklő élet-halál küzdelemben, s ennek a kilátástalanságában is vállalt harcnak az emléke mindmáig „a Nyergestető”. Az esemény köré már a kortársak elkezdtek fogni a kérdésekből és feltételezésekből készült koszorút. Egy „muszkavezető” kászoni oláh pástorról feltételezték a székely katonaságot hátba támadó cári csapatok útbaigazítását, hiszen a nemzeti önérzetnek éppúgy „árulóra” volt szüksége, mint a világosi fegyverle-

1 Gutenberg Kiadó, Csíkszereda, 2018

tétel esetében. Ezt követően az abszolutizmus idejéről természetesen, de a kiegyezés utáni időkből sincs nyoma Nyergestető nemzeti emlékhelyé válásának. Csak a millennium idején kezdett foglalkozni a nemzeti kegyelet ezzel a helyszínnel. Balázs Lajos föl is teszi a kérdést: a leveretés, majd a felemás megegyezés „lelki bénultsága”, vagy „a kezdeményező személyiség hiánya volt-e az emlékműállítás késleltetője”? Érdekes módon kerülő úton jelentkezett a *nemzeti lelkiismeret*, mégpedig egy csiktusnádi születésű, 1858 óta Bukarestben élő kovácmester személyében, „aki 1896 nyarán a budapesti millenniumi ünnepegekről hazalátogatva, bejárta gyermekkora tájait, s döbbenet tapasztalta, hogy a Nyergestetőn, az egykori csata színhelyén a hősök sírjára még egy egyszerű keresztet sem állított az utókor. Elnökletével 11 tagú bizottság alakult Románia fővárosában, és „rövid idő alatt összegyűlt az a tekintélyes összeg”, amelyből felállították és 1897. augusztus 8-án ötezer ünneplő részvételével felavatták az emlékművet. Ilyen kovácmesterek termettek akkoriban Csíkban és Bukarestben! Megható adalék, hogy ezen az ünnepségen számos 48-as honvéddel együtt részt vett az ütközetet egykor vezénylő Tuzson János nyugalmazott alezredes is.

Az ezt követő száz esztendő során, elsősorban a környékbeli székely települések népének hagyományában élt a hősies nyergestetői küzdelem emléke, a körülményektől függően emeltebb fővel, vagy éppen szemlesütve, hiszen a Trianon utáni Romániában minden magyar történelemre való emlékekezést a fennálló hatalom elleni tiltakozásnak tekintettek. De hát a kegyeletnek és az emlékezésnek számos formája létezik, s ebben a magyarok Mohács óta óriási gyakorlatra tettek szert.

A csíki, háromszéki székelyek körében szokássá vált, hogy arra járva két ágacsát kereszt alakban összekötve odaszúrnak a nyergestetői ütközet vagy a tömegsír feltételezett helyére. Hogy mikor jött létre ez az „*ágkeresztes temető*”, valójában senki sem tudja. Balázs Lajos is csak tétova emlékezésekből idéz könyvében: „Az egész emlékhely állandó átalakuláson volt. (...) Vesszőkből, ágakból készültek az első kereszték. Úgy hívták a helyet, hogy *ágtemető*, még a Ceaușescu-időben így nevezték, mert ezeket az ágkereszteket időnként valakik kitakarították, de utána a látogatók újraszúrták minden évben.” Elsősorban március 15-ére emlékezve. Műfaját tekintve talán a homokképekhez hasonlítha-

tó ez a keresztbe tett ágakból készített, évenként ismételtlen megújított „emlékhely”. „Név szerint nem volt itt senkinek halottja, mégis mindenkinek volt benne halottja.” Senki által nem szervezett, nem irányított, de talán éppen ezért működő, hagyománnyal fenntartott kollektív nemzeti emlékezet. Olyan ragaszkodás a múlthoz és az abban megtestesülő identitáshoz, amit a tiltás, az ellenkezés, a *csakazértis* érzete táplált. Amint Balázs Lajos megfogalmazta: „a 89 előtti hatalom érezte, hogy a Nyergestetőn csendes, latens, szimbolikus küzdelem folyik a közös emlékezés ébrentartásáért. Ezt példázzák a titokban elhelyezett gyertyák, a névtelen gyertyagyújtók, ágkeresztet leszúrók, imára betérők, a fatörzsekbe mélyen és elérhetetlen magasságú berovások, a magyar zászlót viselő fenyő törzsének vasazása stb.”

Ilyen virtuális – szinte képzeletbeli – emlékhely volt tehát a nyergestetői ütközet helyszíne ott a Kászoni- és az Alcsíki-medence között hosszú időn keresztül, de hogy mióta és miként tartották számon a helybeliek, azt a dolog természetéből eredően sokáig homály fedte s fedí részben még ma is. A könyv visszaemlékezéseiből úgy tűnik, hogy az 1960-as, 1970-es években kezdődött ez a latens megemlékezési forma, bár elképzelhető, hogy valamilyen formában már korábban is őrizték a hagyományát. A kegyelet erejét, érzelmi töltetét bizonyára jelentősen növelte Kányádi Sándor 1965-ben született *Nyergestető* című verse, amely a szabadságharc utolsó székelyföldi csatájára emlékezett és emlékeztetett, ahol

*Úgy haltak meg a székelyek,
mind egy szálig, olyan bátran,
mint az a görög háromszáz
Termopüle szorosában.*

Talán nem is pusztán költői túlzás a kijelentés, hogy az akkori állapot szerint

*Nem tud róluk a nagyvilág,
hőstettükről nem beszélnek,
hírük nem őrzi legenda,
dicsőítő harci ének...*

Persze hogy „nem beszéltek”, hiszen nem beszélhettek. Csak a XIX. század végén föllállított obeliszk és a jól titkolt, ágkeresztes megemlékezések, amikről jobb is volt „nem beszélni”. Ez volt a „lopakodó ünneplés, a rejtőzködő emlékezés időszaka, ami azonban azokban a

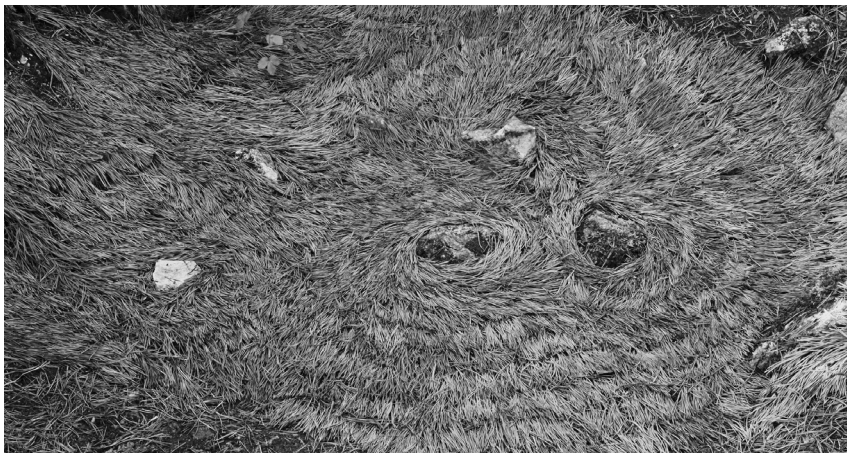
sötét időkben is fokozatosan erősödött. Mert a mulandó, hogy azt ne mondjam, tünékeny, alkalmi ágkereszteket idővel egyre inkább kezdte felváltani a Székelyföld református temetőiből kilépett s mindinkább a székelység nemzeti jelképévé váló *kopjafa*. S hogy ki állította az első kopjafát, arra a szerző éppen úgy nem talált adatot, mint arra, hogy ki szúrta le az első ágkeresztet. És Balázs Lajos igazi, néprajzkutatóhoz méltó választ talált mindkét kérdésre, hiszen a népelet kutatója sohasem keresi, nem is keresheti, hogy ki kezdett el egy-egy balladát, népmesét, ki emelte az első székelykaput, ugyanígy azt sem, hogy ki állította az első kopjafát a székely falvak temetőiben, vagy éppen a Nyergestetőn. De ha nem is talált kézzel fogható adatot, a 381 sírjel évek szerinti rendszerezése során az „első helyre egy szerény kopjafa került ezzel a felirattal: LELKIISMERET – 1988.” Vagyis ugyanaz állította, „aki” évtizedeken át leszúrta az ágkereszteket. A szerző nagyon találóan az inkubátorba helyezett kisbabákhoz hasonlítja ezeket a névtelenül leszúrt ágkereszteket, így módon – írja – „az ágkeresztes temetőnek nincs kezdete, csak léte, mintha örökké létező természeti jelenség lenne.”

Aztán 1989 decembere után, amikor nemcsak a kommunista rémuralom és a közvetlen rendőrterror hagyott alább Romániában, nemcsak az erőszakosan összevert kollektív gazdaságok nagy része oszlott fel, nemcsak villany került az otthonokba és idővel benzin is az autókba, hanem a nemzeti összetartozás érzése és megvallása fölött is kezdett tisztulni az ég – hacsak az „anyaországból” a gonosz mostoha szerepére vállalkozók nem fújták rá gyűlölködés a ködét –, szaporodni kezdtek a Nyergestetőn a kopjafák. Nem hirtelen, nem ugrásszerűen. A lelkiismeret szavára kitűzött első emlékoszlop (1988) után évekig semmi, aztán 1992-ben egy, a szomszédos Újtusnádról, majd 1994-től évenként egy-egy – köztük a szívemnek oly kedves Balatongyöröki Honismereti Körtől –, hogy aztán 2004 decembere után hirtelen megsokszorozódjon az évenként állított kopjafák száma. Balázs Lajos lelkiismeretesen, mint az egyik fényképen láthatjuk: szinte hason kúszva jegyzetelte a kopjafák datálását és egyéb írásos üzeneteit. Az adataiból szerkesztett grafikon mindennél jobban mutatja, hogy milyen események keltették föl leginkább a Kárpát-medence magyarságának e kopjafák állításában megnyilvánuló lelkiismeretét: 2004. december 5-i torz – mert torzított – szavazással kiváltott *ellenérzés*, és a magyarországi köztársasági

elnök, Sólyom László kopjafa-állításával összefüggésbe hozható *együttérzés*. Áder János 2004. évi tisztelegése és kopjafaavatása ennek a hagyománynak a folytatása.

Helyesen látja a könyv szerzője, hogy „Nyergestetőnek mint lokális történelmi esemény színterének nemzeti emlékhelyet alakító ereje van annak ellenére, hogy nem egy széles, nagy kiterjedésű harcmező, ahol nem nagyszámú, ellenkezőleg, maroknyi, csekély fegyverzettel ellátott, viszonylag szűk térségből verbuválódott székely katonák harcoltak a végsőkig...”

Balázs Lajos könyvében rendszerint 'temetőről' beszél, de ez a hely idővel egyre inkább *nemzeti emlékhellyé* vált, mint Mohács, mint Muhi, mint Majtény, vagy mint a Kerepesi temető 301-es parcellája. Ismeretének, fölkeresésének célja a kegyelet mellett a nemzeti emlékezet erősítése, a halottak iránti tiszteleten kívül a hősöket megillető főhajtás, de legfőképpen az érzelmi feltöltődés, amire olyan nagy szüksége van minden határon „kívüli” és „belüli” magyarnak, mint egy falat kenyérre.

Fenyőtűk – Zen, 2009 (nature art, Szárhegy, 2x3 m)